

ЗАПОВІТ У НАДЗВИЧАЙНИХ ОБСТАВИНАХ

Ісвінія О.В., кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільно-правових дисциплін ННШП НАВС

Спадкове право деякою мірою зачіпає інтереси кожної особи, у чому проявляється його особливий соціальний характер. В умовах активних міграційних процесів, коли спадкодавець та спадкоємець нерідко опиняються громадянами різних країн, або виникають ситуації, коли заповіт складається на території іноземної країни відповідно до вимог законодавства, що діє на її території, неодмінно виникає питання вибору норми права, що має застосовуватися до спадкових відносин з іноземним елементом. Стаття 70 Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 року «Спадкові відносини» визначає, що спадкові відносини регулюються правом держави, у якій спадкодавець мав останнє місце проживання, якщо спадкодавцем не обрано в заповіті право держави, громадянином якої він був. У статті 72 цього ж Закону встановлюється, що форма заповіту визначається правом держави, у якій спадкодавець мав постійне місце проживання в момент складання акту або в момент смерті. Заповіт не може бути визнаний недійсними внаслідок недодержання форми, якщо остання відповідає вимогам права місця складання заповіту або права громадянства, або права звичайного місця перебування спадкодавця в момент складання чи акту в момент смерті, а також права держави, у якій знаходиться нерухоме майно. У зв'язку з зазначеним представляє інтерес розгляд питання регулювання законодавством іноземних держав виду заповіту, прямо не передбаченого сучасним Цивільним кодексом України - заповіту у надзвичайних обставинах. Слід зазначити, що в юридичній літературі для позначення заповіту у надзвичайних

обставинах також використовуються інші терміни: «надзвичайний заповіт», «невідкладний заповіт», «заповіт останнього подиху» [1]

Кажучи про необхідність законодавчого впровадження такої форми заповіту як заповіт у надзвичайних обставинах, Ю.К.Толстий пише: «Розпорядження на випадок смерті у вказаних обставинах здійснювалися і до введення у дію частини третьої ЦК, проте їх неможна було підвести під жоден з відомих старому законодавству видів заповітів, отже юридичної сили вони не мали. Проте необхідність узаконення таких розпоряджень та надання ним юридичної сили посилилася після розпаду Союзу РСР, який супроводжувався і супроводжується до сьогодні багатьма екстремальними ситуаціями та соціальною незахищеністю значної частини громадян, особливо у районах конфліктів на національно -етнічному Грунті, невпевненістю багатьох знедолених членів нашого суспільства в завтрашньому дні, коли нерідко ставиться під сумнів, або взагалі заперечується само право людини на життя» [2].

Інститут так званого «надзвичайного заповіту» досить широко відомий спадковому праву інших іноземних країн. При цьому, як правило, для подібних заповітів законодавець передбачив усну форму за участю свідків. Так, Цивільний кодекс Угорщини передбачає, що в особливих умовах при наявності надзвичайної ситуації будь-яка особа, що володіє заповідальною дієздатністю, може виразити свою волю в усній формі.

У деяких випадках Німецьке цивільне укладення закріплює спрощений порядок складання заповіту. Згідно §2250, §2251 особа, що перебуває в місцевості, з якою внаслідок надзвичайних обставин перерване сповіщення, або перебуває в плаванні на німецькому судні, може зробити заповіт у письмовій або в усній формі в присутності трьох свідків. В Іспанії також допускається усна форма заповіту, якщо воно відбувається перед декількома свідками під час бойових дій в умовах неминучої небезпеки. Якщо заповідач залишився в живих і небезпека минула, він повинен скласти заповіт у письмовій формі з дотриманням всіх передбачених законом умов.

Ст.952 ЦК Польщі передбачає можливість складання особливих, спеціальних заповітів, якщо існує побоювання швидкої кончини спадкодавця або якщо внаслідок особливих обставин дотримання звичайної форми заповіту неможливо або пов'язано з надзвичайними труднощами. У цьому випадку спадкодавець вправі виразити свою останню волю усно в присутності не менш ніж трьох свідків.

Відповідно до законодавства Швейцарії, при настанні надзвичайних обставин (зокрема, при наявності серйозної погрози загибелі, відсутності зв'язку, при епідеміях, воєнних діях), спадкодавець вправі вдатися до спрощеної форми свого волевиявлення: оголосити волю в присутності двох свідків і покласти на них обов'язок викласти (або

доручити іншій особі викласти) зміст заповіту на листі (ст.506 ЦК Швейцарії).

Отже, в умовах гармонізації законодавства України з європейським законодавством актуальним є вирішення питання щодо внесення відповідних змін до законодавства України.

Список використаних джерел:

1. Чепига Т.Д. Теоретическая доктрина наследственного права // Актуальные проблемы гражданского права, гражданского и арбитражного процесса Ч.1. Воронеж, 2002. С.302. Телюкина М.В. Указ соч. // Система «Гарант»; Дедов А.А., Дедов А.М., Куличёва Н.А. и др. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации. Часть третья. М., 2003. С.79.

2. Гражданское правоучеб.:в 3т. Т.3. - 4-е изд., перераб.и доп. /под ред. А.П.Сергеева, Ю.К.Толстого - М.:ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. - 784 с. - С. 689